

Remmende voorsprong

Ooit waren grote rijken als China en India het centrum van de beschaafde wereld en was het onderontwikkelde Europa het Jutland van Eurazië. Dat was in de donkerste dagen van de middeleeuwen. Nadien zouden Europese volkeren de wereld beheersen. Misschien is dit een kleine relativering van de soms als bedreiging gepresenteerde "verschuiving van het economische zwaartepunt" naar de Zuidoostasiatische economieën. Er is niets nieuws onder de zon.

Hoewel Europa de Aziatische rijken in macht en rijkdom ging overtreffen, kon nimmer van een hecht Europees machtsblok gesproken worden. In de loop van de eeuwen is het economische zwaartepunt meermaals van het ene naar het andere gebied binnen Europa verschoven. Aan het einde van de 'gouden eeuw' neemt Engeland de economische koppositie van de Republiek over. De industriële revolutie vindt het eerst in dit land plaats en pas aan het einde van de negentiende eeuw zal Engeland door Duitsland als industriële natie voorbijgestreefd worden.

De verschuiving van economische zwaartepunten binnen Europa in de periode tussen 1000 en 1900 is het onderwerp van een recente CPB-literatuurstudie¹. Tal van verklarende factoren, eerst voor de toenemende macht van Europa en later voor de opkomst en ondergang van gebieden daarbinnen, passeren de revue. Het doel van deze, voor het CPB enigszins ongebruikelijke exercitie is het "opsporen van groeibepalende factoren". Dergelijke invloeden, die vooral in lange-termijnanalyses van belang zouden kunnen zijn, krijgen in traditionele economische groeitheorieën niet altijd de aandacht die ze verdienen.

De oogst van het raadplegen van vele economisch-historische studies brengt uiteraard factoren aan het licht die men ook terugvindt in de gebruikelijke economische theorieën en modellen. De aanwezigheid van geschoolde arbeid, een goede financiële en fysieke infrastructuur, een grote thuismarkt of een voldoende voorraad grondstoffen zijn altijd van groot belang geweest voor economische bloei. Ook technologische vindingen hebben een grote rol gespeeld, niet in het minst bij het veroveren van steunpunten op andere continenten. De Europeanen hebben overigens eeuwenlang technologie van met name de Chinezen geïmporteerd. Het mag nog wel eens gememoereerd worden dat het op grote schaal afkijken en namen van technieken, wat de Japanners eeuwen later verweten zou worden, zeker niet zonder precedent is.

Hoe langer je naar historische bloeiperiodes kijkt, hoe meer factoren in het oog springen. Natuurlijk is het ondoenlijk alle feiten en omstandigheden in de economische theorie de plaats te geven die hun toekomst, maar het zou ook geen uitsluitel geven over de opkomst van nieuwe economische grootmachten. De opkomst van bepaalde gebieden lijkt namelijk nogal eens het gevolg van toeval te zijn geweest. Plaatselijke omstandigheden bleken dan ineens een succesvolle kruisbestuiving op te leveren en een voorsprong in de eeuwigdurende economische wedloop. Het wachten was alleen op een katalysator zoals een technologische doorbraak of een oorlog die het geheel in beweging zette. Het duidelijkst komt dit naar voren bij de opkomst van de Republiek: de Spaanse furie in de zuidelijke Nederlanden joeg een golf van menselijk kapitaal naar het noorden en maakte voor lange tijd een einde aan de vooraanstaande positie van de Antwerpse haven. De daarop volgende bloeiperiode van de moerasdelta wekte in het buitenland de grootste verbazing op.

Dergelijke schokken laten zich natuurlijk moeilijk registreren. Waar het uiteindelijk om gaat is of de hedendaagse economische ontwikkelingen beter beoordeeld kun-

nen worden in het licht van negen eeuwen 'rise and decline'. Een conclusie die er in elk geval uitspringt is dat er sterke aanwijzingen zijn dat een eenmaal verkregen voorsprong de verdere economische ontwikkeling van een land heeft belemmerd. Deze 'wet van de remmende voorsprong' wordt in traditionele economische theorieën en modellen wellicht te zeer verwaarloosd.

De wet heeft zowel een economische als een meer psychologische lading. De economische betekenis duidt op het verschijnsel, dat het land dat vooroploopt bij de ontwikkeling en het gebruik van nieuwe technieken, niet alleen voor de ontwikkelingskosten opdraait maar later ook hogere aanpassingskosten moet maken om de kapitaalgoederenvoorraad aan de jongste stand van de techniek aan te passen. Bovendien kan de vervanging van technieken op de weerstand van inmiddels gevestigde belangengroepen rekenen, bij voorbeeld de toeleveranciers of de arbeiders. Door deze factoren wordt de introductie van nieuwe technieken bemoeilijkt. In het verlengde hiervan liggen de opmerkingen van Mancur Olson over de gevolgen van een oorlog die naast de fysieke ook de sociale infrastructuur vernietigt. In *The rise and decline of nations* stelt hij bij voorbeeld dat de huidige Japanse bloei te danken zou zijn aan de verwijdering na de tweede wereldoorlog van tal van verstarrende structuren uit de Japanse maatschappij.

Een voorsprong kan er ook voor zorgen dat bepaalde, voor economische ontwikkeling noodzakelijke eigenschappen zoals ondernemerszin en nieuwsgierigheid verloren gaan. Economisch succes zou tot zelfgenoegzaamheid en arrogantie leiden. De afkeer van veranderingen neemt toe: vertrouwde produktietechnieken hebben hun waarde bewezen, terwijl de waarde van nieuwe innovaties onbekend is. Bovendien zou de neiging om iets uit andere culturen op te pikken erdoor verminderen. Een soortgelijke omstandigheid droeg ertoe bij dat de Arabische wereld een enorme technologische voorsprong kwijttraakte: het islamitische geloof vormde een belemmering voor de uitwisseling van ideeën met andere culturen.

Het is de vraag of de wet van de remmende voorsprong onder de huidige omstandigheden nog dezelfde geldingskracht heeft als vroeger. Een belangrijk verschil met het verleden is dat technologische ontwikkelingen niet langer sprongsgewijs plaatsvinden, maar op systematische wijze worden bevorderd. Dit betekent een blijvend voordeel voor grote economieën, die in absolute termen een grotere onderzoeksinspanning kunnen leveren. Anderzijds is het ietwat overdreven de situatie in Europa en de VS, ten opzichte van die in Japan, in termen van neergang te beschrijven. Revolutionaire technieken en ideeën worden snel genoeg afgekeken, zo ze niet tegelijkertijd worden ontwikkeld. En er mag dan misschien sprake zijn van een achterblijvende economische ontwikkeling; de toenemende openheid van de economieën, de scherpe concurrentie, de steeds kortere productcycli, de snelle transportmiddelen en de moderne communicatietechnieken en ten slotte de convergentie van het economische beleid van de nationale overheden zorgen er wel voor, dat geen geïndustrialiseerd land een blijvende achterstand kan oplopen en dat geen koploper al te ver kan uitlopen.

R. Zelle

1. A.H.M. de Jong en C.W.A.M. van Paridon, *De economische geschiedenis van West-Europa in vogelvlucht; een speurtocht naar groeibepalende factoren*, CPB-Onderzoeksmemorandum, no. 55, Den Haag, 1989.